

Tak stoji Masaryk danes pred nami, ko je v času usodnih dogajanj na našem platnetu pokojno zatisnil svoje oči in legel počival v svojo domačo zemljo, ki jo je s tako plemenito strastjo ljubil. Tak bo ostal živ v zgodovini, moder in čist, revolucionar, reformator, učenik.

Ferdo Kozak.

Klaverna bilanca

Vse dramatične dobe — in mednje se bo po vsem videzu uvrstila tudi naša, je mogoče po smislu bojev, ki v njih potekajo, na kratko opredeliti ali označiti z idejnimi antitezami, v imenu katerih se človeštvo deli v sovražne tabore in zaradi katerih uprizarja duhovne in krvave boje. Po veličini teh razburljivih idejnih nasprotij presojamo tako imenovano veličino dob; po odločilnih vlogah, ki jih imajo narodi v bojih, in po izrazitosti, ki živi z njo vekovita antiteza v tem ali onem narodu, pa cenimo veličino le-teh in njihov pomen za zgodovino in napredek.

Žalostno je s tega stališča pogledati v preteklost našega naroda, dasi so v nji dobe, kakor na primer reformacijska, ko so v Slovencih živo odmevali glasovi velikega svetovnega boja za reformacijo in za versko svobodo. Toda važnejša od minulosti je nam, sodobnim ljudem — sedanjost. Kako je z nami danes? Kako se odraža velika antiteza našega časa v našem duhovnem življenju, v naši javnosti, oziroma v večini našega razumništva? Koliko razburjajo odločilne ideje današnjega sveta tudi naše življenje?

Antiteza našega stoletja gotovo še ni docela prečiščena niti ni še popolnoma ostro zastavljena. Po svoji razumski formulaciji je socialno-ekonomska in je bila najčešče formulirana kot boj med liberalnim kapitalizmom in miselnostjo ali voljo, ki išče pravičnejše razdelitve in varnejšega upravljanja dobrin. In čeprav je ta boj v narodih, kjer se vrše odločilni spopadi v v obeh taborih, ki si stojita nasproti, prepleten s celo vrsto spremnih motivov in gesel, kakor so, narodna ideja, demokracija, versko vprašanje, razsizen in tako dalje, ni zato v svojem bistvu nič manj pomemben in jasen, kajti za vso ideološko zmedo teče pravzaprav spopad med novim, mladim, zdravim in čistim življenjem in starim, gnilim, sprijenim in pokvarjenim svetom, skratka nasprotstvo, ki je vsebina vseh velikih reformatorskih in revolucionarnih procesov v zgodovini.

Ideje tega nasprotstva so gibalo sodobne zgodovine. Povzročile so in povzročajo rusko revolucijo in ruski komunizem, nemški nacizem, italijanski in japonski fašizem, špansko državljansko vojno, francosko ljudsko fronto, Rooseveltovo gibanje v Združenih državah, zbirajo narode v obsežne bloke fašističnih in demokratičnih držav. Pri vsej svoji realistični formulaciji so

bitno važne za prospeh človeštva, in to ne le za njegovo gospodarstvo, temveč tudi za njegovo moralo in za duhovnost. Nočem si spričo teh velikih dejstev zastaviti neskromnega vprašanja, kaj prispeva bodisi k tem idejam, bodisi k boju med zgodovinskimi močmi slovensko razumništvo, toda moram se, kakor sem se nerad moral že tolikokrat, vprašati vsaj to, koliko in kako je naše javno življenje sploh v stiku z njimi, kako se jih slovenski inteligent zaveda, kako jih razmišlja in kako jih vnaša v svoje javno ravnanje. Odgovor na to najskromnejše vprašanje, ki si ga je mogoče zastaviti, mora pokazati smisel in vrednost našega življenja kakor na dlani.

Če ne upoštevaš nepriznanih podtalnih tokov v našem življenju, ki so v oficialni javnosti komaj opazni, se ti pri pogledu v slovensko javno življenje pokaže stara in s častitljivo patino ali plesnobo prekrita podoba: narod, razcepljen v dva tabora, v večji, konservativni in katoliški in pa v tako imenovani napredni del. To sta naša teza in antiteza, ki sta na prvi pogled popolnoma brez zveze z veliko svetovno antitezo. Toda za jasno oceno našega življenja je treba oba tabora pregledati nekoliko ostreje.

Konservativna in katoliška polovica, ki trenutno vlada na Slovenskem, je v našem notranjem političnem življenju demokratična, dasi demokratična z nekimi pridržki. Naravno, kajti kot večinski stranki se ji ni treba bati demokracije, zlasti ne, če bi se ta uveljavila z imenovanimi pridržki. Značilno pa je in poučno, da ta večinska plat v vsem svojem tisku simpatizira z nedemokratičnimi fašizmi, zlasti s španskim, in da odklanja države demokratičnega bloka. Nasprotno pa napredno razumništvo, ki je bilo v notranji politiki iz nuje zmeraj za diktaturo, izjavlja svoje simpatije za demokratični blok in svojo nenaklonjenost vsem fašizmom, razen kajpada jugoslovanskemu.

Če se torej v našem življenju odražata vsaj gesli demokracija in fašizem, ki drugod osrednje ideje velike antiteze vsaj spremljata, toda samo spremljata, se odražata nenaravno, nelogično in zmedeno. To je prvo dejstvo o našem javnem življenju, ki pa še ni dovolj nazorno, da bi neurednost našega življenja bila razgaljena do kraja. Treba si je stvar ogledati z druge strani.

Tako v idejnem kakor v realnejšem političnem svetu velja stavek, kakršna ena plat antiteze, taka celota. Danes je udobneje in tudi zaradi preglednosti lažje govoriti o naprednem delu slovenske javnosti. V stiski, v katero ga je spravil njegov položaj, položaj stranke v opoziciji, se je tako imenovano napredno razumništvo iz umljivih razlogov strnilo in utrdilo okrog organizacij, ki jih lahko manifestativno pošilja na ulico, zlasti okrog organizacije, ki ji je v državi sicer poverjena skrb za telesno vzgojo, ki pa ideološko ne pomeni nič, danes pa niti toliko ne, kot je pomenila pred vojno, ko je bila vsaj narodno obrambno društvo zoper Nemce. Ta organizacija je

danes centrala slovenskega napredništva in njena ideologija, ki je sploh ni, razen kolikor je „jugoslovenska“, — je ideologija slovenskega naprednjaštva.

V spomin mi ustajajo davni, predvojni časi, ko gledam ta položaj. Zdrknili smo torej za trideset let nazaj, oziroma spričo vesoljenga razvoja še za mnogo več in pri nas ima zdaj ona velika, usodna antiteza edino naliko v ničevi in puhli antitezi: slovenski katoliški konservatizem contra — sokolstvu. Sodobni Evropec se vprašuje, katera izmed svetovnih tez je pravilna, je rešilna, ali komunizem ali fašizem, ali diktatura ali demokracija in tako dalje in se moralno polnovredno odločuje in pripravlja za žrtve v borbi na tej ali oni strani. Slovenski inteligent pa se danes, danes vprašuje, in se res tudi z zanosom vprašuje, ali je za sokolstvo ali proti njemu, in naj bi bil, oziroma je, kolikor je, za svojo misel pripravljen na žrtve! Ubogi slovenski inteligent in ubogi narod, ki živi tako življenje, tako neizmerno daleč od sodobne resničnosti. Kaj ostane resničnemu razumniku na Slovenskem drugega, kot zgroziti se in zapreti oči, kakor je pred leti dejal pesnik. In kaj je tedaj vse naše življenje, če ga tehtaš in ceniš z mero sodobne svetovne antiteze? Ali ne pusta jalova, obupna karikatura življenja?

Veliko je temu nesrečnemu stanju našega življenja seveda gotovo kriva tudi notranje politična neurejenost v državi, v kateri nastajajo in se vzdržujejo težke napetosti zaradi narodnostnih vprašanj in zahtev. Dokler niso urejene narodnostne zadeve, ni mogoče načeti drugih. Zato bi bilo več kot naravno, da bi se morale vse resnično napredne moči v narodu združiti v voljo, ki bi delala za pospešitev, za naravno razrešitev tega problema. In kako je v resnici? Pri nas je ravno tako imenovano napredno razumništvo tisto, ki je s svojim slepim nedemokracijskim „jugoslovenstvom“ ta proces zmeraj oviralo. Danes je utopična ideologija med njim zopet v razcvitu, kar se javlja na način, ki ga je sposobna pač samo slovenska „inteligenca“. Videl sem, kako je ta inteligenca trgala ali dala trgati na cestah slovenske zastave in znake, slišal sem izjave: „Mi nočemo in nismo Slovenci, temveč smo Jugoslovani!“ — in kar mi ni bilo pri teh izbruhih jasno, je bilo samo to, ali si v njih bolj daje duška sovraštvo do politično nasprotnega tabora ali bolj tista poniglava in podla želja in strast, kakor jo ima samo slovenski „inteligent“, strast po tem, da bi bil ponižan, opljuvan. In če ne gre drugače, si naredi to uslugo sam.

Tam zunaj pa se vrše velike stvari in se rešujejo ideje, ki bodo svet in človeštvo povedle naprej. Možje se bore in žrtvujejo za svoje narode in za svoje nazore in ustvarjajo ali skušajo ustvariti nov in pravičnejši svet, lepšega in ponosnejšega človeka. Bore se in padajo in padajo ponosno, z radostno bolečino, s svetlo vero v srcu. Blagor jim!

J. Vidmar.